

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission puheenjohtaja Hannele Pokka 4.12.2025 Smolna Helsinki komission raportin luovutustilaisuus

On aika korjata se, mikä on saamelaisille väärin ja epäoikeudenmukaista

Arvoisat raporttimme vastaanottajat, herra pääministeri, Saamelaiskäräjien puheenjohtaja, Kolttien luottamusmies

Valtioneuvosto asetti saamelaisten totuus- ja sovintokomission yhteistyössä saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa neljä vuotta sitten. Komission asettaminen oli ainutkertainen tapahtuma. Tällaista Suomessa ei ole koskaan ollut.

Toimeksiantonsa mukaan komissio on tunnistanut ja arvioinut saamelaisiin kohdistunutta historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia. Olemme selvittäneet saamelaisia kuulemalla, miten nämä ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä. Raporttimme sisältää myös ehdotuksia saamelaisten oikeusaseman parantamiseksi.

Komission työn nyt päättyessä olemme kiitollisia erityisesti niille lähes neljällesadalle saamelaisille, jotka jakoivat meille kokemuksensa ja halusivat vaikuttaa siihen, etteivät heidän omat eivätkä aiempien sukupolvien kokemat vääryydet enää toistu. Kiitämme saamelaisyhteisöjä, jotka ovat auttaneet kuulemistilaisuuksien järjestämisessä. Kiitämme myös asiantuntijoita, jotka halusivat jakaa tietonsa ja asiantuntemuksensa komission käyttöön valmistelemalla erillisselvityksiä. Niitä valmistui kaikkiaan 25 ja ne julkaistiin heti niiden valmistuttua. Kiitokset myös valtioneuvoston kanslian henkilöstölle, joka on auttanut meitä käytännön asioissa.

Komission rinnalla on toiminut alusta lähtien saamelainen valtakunnallinen psykososiaalisen tuen yksikkö, jota ilman vaikeiden kokemusten jakaminen ja käsittely olisi ollut tuskallista. Psykososiaalinen yksikkö perustettiin tukemaan komission työtä, mutta tuen tarve ei mihinkään katoa, vaikka komission työ päättyy. Valtakunnallisen yksikön vakinaistamiselle on ilmeinen tarve.

Luovuttaessamme loppuraporttimme tänään teille asettajatahoille, on todettava, että maailma ja myös Suomen arktiset alueet ovat aivan toisenlaisessa tilanteessa kuin komission aloittaessa työnsä syksyllä 2021. Aloitimme korona pandemian aikaan. Ukrainan sodan myötä sotilaspoliittiset muutokset näkyvät ja tuntuvat arktisilla alueilla. Suomen Nato-jäsenyys on tuonut sotaharjoituksia saamelaisten kotiseutualueelle. Ilmastomuutos etenee pohjoisessa nopeammin kuin missään muualla maapallolla.

Suomi ei ole erillinen saareke, johon eivät olisi vaikuttaneet, miten alkuperäiskansoihin on suhtauduttu maailmalla. Meillä saamelaisia vainajia on kaivettu haudoista tieteellisiin tutkimustarkoituksiin. Saamelaisten kalloja on mitattu syistä, jotka ovat meille jälkipolville jääneet hämäriksi. Suomessa oli vallalla pitkään käsitys saamelaisuudesta, joka jää vahvemman suomalaisen kulttuurin jalkoihin ja häviää.

Suomessa ei ole ollut sellaista lainsäädäntöä, joka olisi velvoittanut käyttämään kouluissa vain suomen kieltä. Kuulemiemme saamelaisten kertomukset viestivät kuitenkin, että suomalaistaminen oli kirjoittamaton käytäntö, joka menneinä vuosikymmeninä vallitsi kouluissa ja 1900-luvun loppupuolelle saakka käytössä olleissa oppilasasuntoloissa. Suomalainen ja suomenkielinen koulu- ja asuntolajärjestelmä ovat toimineet vahvana suomalaistamisen välineenä, joka on heikentänyt saamen kielten ja kulttuurin siirtymistä sukupolvelta toiselle.

Asuntolakouluissa lapset olivat pitkät ajat erossa perheistään. Oman kielen käyttämisestä rangaistiin. Tämän seurauksena monet lapset menettivät yhteytensä omaan kieleensä ja identiteettinsä. Vaikutukset näkyvät edelleen saamelaisyhteisöissä kielten uhanalaisuutena ja kulttuurin menetyksinä. Suomalaistamisen traumat ovat kulkeneet saamelaissukupolvelta toiselle.

Suomessa vallitsee selkeä rakenteellinen tietovaje saamelaiskulttuurista ja saamelaisten asemasta alkuperäiskansana. Saamelaistiedon puute yhteiskunnassa vaikuttaa valtaväestön asenteisiin ja vahvistaa ennakkoluuloja saamelaisia kohtaan. Saamelaiset kohtaavat myös arkielämässään ja työpaikoilla rasismia ja syrjintää. Sosiaalisessa mediassa he saavat poikkeuksellisen paljon osakseen vihapuhetta.

Suomalainen lainsäädäntö ei tunne eikä tunnista saamelaisten tapaa hoitaa poroja eikä ikimuistoisia kalastuspaikkoja. Vaikka oikeuksien menetyksestä on kauan, saamelaiset eivät ole unohtaneet tätä.

Vuosikymmenien tehokkaan metsätalouden harjoittamisen jäljiltä luonnonvaraiset metsät ovat käyneet saamelaisten kotiseutualueella vähiin. Kaivostoiminta ja tuulivoimarakentaminen sekä puolustusvoimien lisääntyvä harjoitustoiminta ovat uusia, laaja-alaisia maankäyttäjiä. Laajeneva matkailu kilpailee samoista alueista perinteisten elinkeinojen kanssa. Lohenkalastus on ollut jo viisi vuotta kielletty Tenojoessa, mikä uhkaa tuhota jokisaamelaisten kulttuurin.

Saamelaiset eivät ole jääneet passiivisiksi sivustaseuraajiksi. He ovat olleet aktiivisia yhteisöjensä, maidensa ja vesiensä

puolustajia. Tämän ansiosta saamelainen kulttuuri on edelleen elävä, elinvoimainen ja yhteisöllinen.

Saamen kielet ovat uhanalaistuneet ja niiden siirtyminen uusille sukupolville on heikentynyt tai paikoin katkennut kokonaan. Mutta kaikkia kolmea saamen kieltä puhutaan yhä äidinkielinä. Saamelaisten kielioikeudet kuitenkin keskittyvät saamelaisten kotiseutualueelle, vaikka suurin osa saamelaislapsista syntyy nykyään muualla Suomessa.

Saamelaisten oikeudet alkuperäiskansana on vahvistettu useissa kansainvälisissä sopimuksissa ja Suomen perustuslaissa ja Suomi on kansainvälisillä areenoilla ollut näissä asioissa aktiivinen. Tämä suoja ei kuitenkaan toteudu käytännössä joko sen vuoksi, etteivät perustuslakia alempana olevat erityislait huomioi saamelaisten oikeuksia, viranomaisten tulkinnat saamelaisten oikeuksista vaihtelevat tai kun oikeuksien toteuttamiseen ei ole rahaa eikä saamen kieltä taitavaa henkilöstöä.

Suomalainen yhteiskunta ei huomaa, että saamelaiset elävät keskuudessamme ympäri Suomen. Ajatellaan, että riittää, jos saamenkielisiä palveluita on tarjolla ylimmässä Lapissa

Saamelaisten kuulemisten ja erillisselvitysten pohjalta olemme laatineet 68 ehdotusta saamelaisten oikeusaseman parantamiseksi. Otan niistä esille muutaman:

Hyvät asettajatahot! Uskomme, että tie kohti sovintoa alkaa, kun valtio tunnistaa ja tunnustaa, että Suomen valtio on perustettu kahden kansan, saamelaisten ja suomalaisten maille.

Pidämme välttämättömänä, että valtio kantaa vastuun historiallisista vääryyksistä kuten asuntolakouluissa harjoitusta ihmisoikeuksia loukanneesta sulauttamispolitiikasta sekä etniseen ja kielelliseen taustaan perustuvasta syrjinnästä.

Pidämme myönteisenä, että saamelaiskäräjälaki hyväksyttiin viime kesänä. Uusi laki parantaa saamelaiskäräjien mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa saamelaisia koskevien asioiden päätöksentekoon. Saamelaisia koskeva muu lainsäädäntö tulee yhteensovittaa uuden saamelaiskäräjälain kanssa.

On hyvä, että valtioneuvosto on jo reagoinut komission työhön asettamalla parlamentaarisen työryhmän. On tarpeen, että komission raportti saatetaan myös koko eduskunnan tietoon.

Komissio kiinnittää huomiota siihen, että saamelaisasioiden valmistelu valtioneuvostossa on pirstaleista. Saamelaispolitiikan vahvistamiseksi, pidämme tärkeänä, että valtio sitoutuu pitkäjänteiseen ja johdonmukaiseen saamelaispolitiikkaan.

Siksi ehdotamme, että valtioneuvoston kansliaan perustetaan saamelaisasioita koordinoiva yksikkö, jota johtaa saamelainen valtiosihteerin. Valtioneuvosto nimittää saamelaisen valtiosihteerin neuvoteltuaan saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen kanssa. Saamelaisella valtiosihteerillä tulee olla tukenaan asiantuntijaryhmä, joka koostuu ministeriöiden, saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen nimeämistä edustajista. Ehdotamme, että valtioneuvosto antaa eduskunnalle vaalikausittain selvityksen, miten saamelaisten oikeuksia on vahvistettu.

Totuus- ja sovintoprosessin onnistumisen kannalta on tärkeää, että tieto ja ymmärrys saamelaisista Suomen ainoana alkuperäiskansana lisääntyy Suomessa. On aika korjata se, mikä on saamelaisille väärin ja epäoikeudenmukaista. Toivomme, että työemme avaa polkua sovinnolle niin, että kaksi kansaa, suomalaiset ja saamelaiset voivat elää toisiaan kunnioittaen hyvässä yhteistyössä keskenään.

